

Sadabat Paktı (8 Temmuz 1937)

Sadabat Paktı; Türkiye, İran, Irak ve Afganistan tarafından 8 Temmuz 1937 tarihinde kurulmuştur. İtalya'nın 1935 yılında Milletler Cemiyeti sistemini ihlal ederek Habeşistan'ı işgal etmesi, Türkiye'nin Doğulu devletlerle bir pakt çerçevesinde iş birliğine yönelmesinde doğrudan etkili olmuştur. Milletler Cemiyeti'nin İtalya'yı kınadığı ve zorlayıcı önlemlere yöneldiği bir dönemde, ilk olarak Türkiye, İran ve Irak arasında 2 Ekim 1935 tarihinde, Cenevre'de üçlü bir antlaşma imzalanmıştır. Daha sonra Afganistan'ın da katıldığı bu antlaşma 1937 yılında kurulacak olan Sadabat Paktı'nın temeli sayılabilir. Bununla birlikte İran ile Irak arasındaki Şattularab Suyolu uyuşmazlığı Paktın imzalanmasını geciktirmiştir. 1935 yılında yapılan antlaşmadan sonra Türkiye'nin Doğulu devletlerle olan ilişkileri devamlı gelişmiştir. İran ile 1937 yılında İkamet Antlaşması, Hava Seyriseferi Antlaşması, Telgraf ve Telefon Hatlarının Tesisine Dair Özel Antlaşma, Suçluların İadesi ve Adli Müzaheret Antlaşması, Baytarî Antlaşması, Sınır Bölgesinin Güvenliği Hakkında Antlaşma, Trabzon-Tebriz-Tahran Transit Yolu Antlaşması, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması imzalanmıştır. Bu arada Irak'la da süresi biten Dostluk Antlaşması 1937 yılında iki yıl daha uzatılmıştır. Türkiye'nin İran ve Irak ile kurmuş olduğu iş birliği ortamı, bu iki ülkenin de aralarındaki sorunların çözümünü kolaylaştırmış ve Irak-İran sınır uyuşmazlığı 4 Temmuz 1937 tarihinde imzalanan bir anlaşma ile çözümlenmiştir. Nihayet Sadabat Paktı 8 Temmuz 1937'de İran'ın başkenti Tahran'daki Sadabat Sarayında atılan imzalarla kurulmuştur.

Paktı Türkiye adına Dışişleri bakanı Tefvik Rüştü Aras; Afganistan adına Dışişleri Bakanı Faiz Mohammed Han, Irak adına Dışişleri Bakanı Naji El-Asıl, İran adına ise Dışişleri Bakanı Enayetollah Samiy imzalamıştır. 1. Maddede tarafların birbirlerinin iç işlerine müdahale etmemeleri; 2. Maddede ortak sınırların dokunulmazlığına saygı; 3. Maddede ortak çıkarları ilgilendiren uluslararası uyuşmazlıklarda danışmalarda bulunulması; 4. maddede tarafların hiçbir durumda gerek yalnız olarak, gerekse bir ya da birkaç devletle birlikte, içlerinden herhangi birine karşı saldırıda bulunmaması; 5. Maddede Antlaşmanın 4. maddesinin bozulması veya bozulmak üzere olması durumunda Milletler Cemiyeti'ne başvurulması; 6. Maddede üçüncü devletlere de saldırı düzenlenmemesi; 7. Maddede tarafların birbirlerine karşı kışkırtıcılık yapmaması, güvenliği sarsmaması ve gizli örgüt kurulmasını önlemesi; 8. maddede 1928 yılında imzalanan Briand-Kellogg Paktı'na saygı ve uyuşmazlıkların barış yoluyla çözümlenmesi; 9. maddede Antlaşmanın bütün hükümlerinin Milletler Cemiyeti Yasası'yla uyumlu olduğu vurgulanmıştır. 10. maddede ise Antlaşmanın onayı ve yürürlüğe giriş koşulları ortaya konulmuştur.

Pakt, TBMM tarafından 14 Ocak 1938 tarihinde 3324 Sayılı yasa ile onaylanmış ve diğer devletlerin de onaylamasının ardından 25 Haziran 1938'de yürürlüğe girmiştir. Paktın imzalanması dört ülkenin resmî çevreleri ve basın tarafından memnuniyetle karşılanmış ve antirevizyonist devletler, özellikle de İngiltere olumlu görüş bildirmiştir. O dönemde İngiltere'nin nüfuzu altında bulunan Irak'ın, Pakta dâhil olması, bu devletin söz konusu oluşuma onay vermesi anlamı taşımaktaydı. Sadabat Paktı, Türkiye açısından Doğu sınırlarının güvenliğinin sağlanması kadar, Musul Sorunu'nun çözümünden sonra ortaya çıkan Türkiye-Irak ilişkilerinin gelişmesine olanak sağlaması açısından önemlidir. Türkiye, bu Pakt ile hem çevresindeki güvenlik çemberini genişletmiş hem de bölgesinde vazgeçilmez bir güç olduğunu kanıtlamıştır. Paktı kuran antlaşmanın süresi beş yıldır ve taraflardan birinin sürenin bitiminden altı ay önce antlaşmanın sona erdiğini bildirmedikçe, beş yıl daha uzayacağı kabul edilmiştir. Taraflardan herhangi biri Pakt'tan ayrılmak istediğini bildirmediği için, Antlaşmanın hukuksal olarak devam ettiği söylenebilir. Bununla birlikte, Sadabat Paktı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Asya'da ve Ortadoğu'da yeni dengelerin belirmesi nedeniyle önemini kaybetmiş ve uygulama olarak bir süre 1955'te imzalanan Bağdat Paktı ile varlığını sürdürse de, zamanla unutulmuştur.

Temuçin Faik ERTAN

KAYNAKÇA

AKŞİN, Abdülhad, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, İstanbul 1966.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl, Siyasi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1983.

Atatürk'ün Millî Dış Politikası, Cilt II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

ESMER, Ahmet Şükrü, **Siyasi Tarih (1919-1939)**, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1953.

GÖNLÜBOL, Mehmet, SAR, Cem, "1919-1939 Yılları", **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1974.

ÖKÇÜN, Gündüz, **Türkiye'nin Taraf Olduğu Milletlerarası Antlaşmalar Rehberi (1920-1961)**, Ankara 1962.

SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi, 3. Kitap, Yeni Türkiye'nin Oluşumu**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996.

ÜÇOK, Coşkun, **Siyasi Tarih (1789-1950)**, 6. Baskı, 1967.

27/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sadabat-pakti/?pdf=3397> adresinden erişilmiştir